

ФРЕЙМОВА СЕМАНТИКА АНГЛІЙСЬКИХ КОМП'ЮТЕРНИХ НЕОЛОГІЗМІВ

Майя ЖУЛІНСЬКА (Луцьк, Україна)

У статті розглядаються особливості семантики англійських комп'ютерних неологізмів у когнітивному аспекті, аналізуються їхні фрейми та семантика на основі фреймових структур.

The peculiarities of semantics of English computer neologisms in cognitive aspect are considered, their frames and semantics on the basis of frame structures are analysed.

У мовленевій картині світу образ світу фіксується за допомогою мовленевих засобів. Зміни картини світу можуть мати різні форми фіксації на лінгвістичній карті. Такий новий сектор в картині світу як комп'ютерна техніка фіксується на мовленевій карті у вигляді окремого нового семантичного поля комп'ютерних термінів. Світ не відображається безпосередньо в мові, світ відображається в свідомості, яка, в свою чергу, закріплює, фіксує, кодує це відображення в конвенційних знаках [5: 55]. Тобто між предметом та назвою знаходиться відображений в голові людини образ предмета, уявлення про нього.

Метою нашого дослідження є аналіз когнітивної специфіки та типів фреймів новоутворень комп'ютерної лексики сучасної англійської мови, пояснення концептуальних основ семантики комп'ютерних неологізмів.

Концепт є передусім інформаційною когнітивною структурою свідомості, певним чином організованою та вбудованою до загальної концептосистеми [8]. Логічний аналіз концепту припускає можливість його внутрішнього членування. Цей вид аналізу направлений на встановлення закономірностей внутрішньої організації концепту, на виявлення його елементів і моделювання їх взаємозв'язків. Концептуальний аналіз логічного плану практикується у дослідженнях структур представлення знань, серед яких ведуча роль відводиться фрейму [7: 14]. Для концептів фреймова структура – це модель інтерпретації концепту, оскільки фрейм схематизує, дозволяє чітко уявити і зрозуміти концепт, з'ясувати семантичну структуру концептів.

У сучасній лінгвістиці фрейм є найважливішою моделлю репрезентації знань у когнітології. Засновником фреймової теорії вважається Марвін Мінський. Фрейм – це структура даних для представлення стереотипних ситуацій, особливо при організації великих об'ємів пам'яті [3: 187]. Тобто, це структура інформаційних даних, в якій відображено набуті досвідним шляхом знання про деяку стереотипну ситуацію та про текст, що оцінює її. Фрейми можуть відображати як вербальні, так і невербальні знання, знання від суб'єкта мовлення (комплекс оцінок, істинності ситуації, культурні, прагматичні та цільові установки, енциклопедичні знання). Існує багато інтерпретацій поняття фрейму різними дослідниками. Так, у концепції Ч. Філмора, фрейми комбінуються в більші модулі, або рамки. Тобто, всередині фрейма є також міжфреймові відносини, що існують у пам'яті як результат того, що різні фрейми включають той самий мовний матеріал, а елементи сцен схожі, визначаються тим самим репертуаром сутностей, відношень або субстанцій, а також контекстів вживання у житті людини [3: 187]. У концепції Е. Гоффмана фрейм – базисні елементи, які дослідник в стані ідентифікувати в рамках ситуацій. Ситуації підкоряються організуючим принципам, що «генерують» ті чи інші події, серед них, соціальні події [3: 187]. Дж. Лакофф підводить під це поняття гештальт та його ознаки, типологізуючи гештальти на основі емпіричних знань (гештальти сприймання, сенсорно-моторні, і т.д.).

Побудова фрейму здійснюється при співвідношенні одержаної з тексту інформації з тією галуззю практичних знань про навколишній світ, до якої безпосередньо належить здобуте адресатом повідомлення. Залучення понять фреймової семантики є особливо плідним для інтерпретації текстів, у яких редуковані цілі ланки змістової інформації. Блоковий принцип організації фреймів, відповідно до яких під час активізації однієї зі складових фрейму активізуються і всі інші його частини, дає змогу пояснити процес відтворення невираженої інформації [1: 189]. Як зазначає М. Мінський, «процес мышлення человека основан на наличии в его памяти каким-то образом материализованного огромного набора разнообразных фреймов, с помощью которых человек осознаёт зрительные образы» [4: 129].

Фрейм можна представити у вигляді вузлів і відносин, співвіднесені між собою фрейми утворюють фреймову систему. Тобто, фрейм – це сітка, яка складається з декількох вершин і

відносин, на верхньому рівні якого знаходиться фіксована інформація, факти, які вважаються істинними. На останніх рівнях знаходяться багато термінальних слотів, які повинні бути заповнені конкретними даними. Проте, чіткої границі між фреймами і його слотами може і не бути, оскільки заповнені з зовні інформацією слоти починають містити в собі дані, які утворюють свого роду субфрейми. До цих субфреймів приєднуються інші фрейми з своїм набором терміналів, в цілому всі вони взаємозв'язані у вигляді єдиної сітки. Тобто, фрейм можна представити як систему концептів, що співвідносяться таким чином, що для розуміння будь-якого з цих концептів необхідне розуміння всієї структури, в яку входить той чи інший концепт. О.О. Селіванова зазначає: «Существующая в когнитологии дифференциация схем, схемат, скриптов, сценариев, когнитивных моделей производится в рамках фрейма как концептуальной структуры, включающей вербальный и невербальный планы, разграничивающейся на пропозиционную часть, слоты которой используются как мотиваторы синтагматических наименований, и на ассоциативную сферу, терминалы которой формируются на основе смысловых связей с пропозицией или другими концептами» [7: 8].

Фреймовий аналіз лексики здійснюється дослідниками для виявлення інформаційних структур мислення, об'єктивованих у похідних словах. «Роль фреймів у процесі сприйняття подвійна – з одного боку, вони служать ґрунтом для формування певних контекстних сподівань відносно перебігу подій, про які повідомляє текст, а з іншого – задають рамки тлумачень тексту» [1: 189]. Фрейм конкретизує те, що для певної культури характерне, типове, а що ні, організовує наше розуміння навколишнього світу.

У нашому дослідженні ми використали запропоновану С.А. Жаботинською систему типових фреймових структур, компоненти яких трактуються як понятійні сутності (концепти), об'єктивовані в категоріальних значеннях частин мови [2]. Існує п'ять типів фреймових структур в залежності від того, які слоти вони включають та як ці слоти взаємодіють між собою. Досліджувані нами неологізми комп'ютерної лексики співвідносяться з наступними типами.

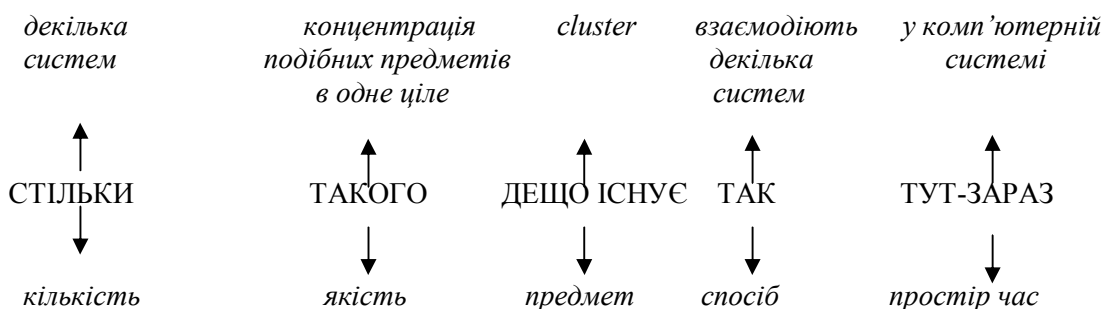
1. Предметноцентрична фреймова модель. Даний фрейм представляє собою систему взаємопов'язаних пропозицій, де центральним логічним суб'єктом є ДЕХТО/ДЕЩО-предмет, якому предикуються кількісні, якісні, буттєво-акціональні, локативні та темпоральні ознаки:

(СТІЛЬКИ (ТАКОГО(ДЕЩО ІСНУЄ))) (ТАК) ТУТ-ЗАРАЗ)

кількість   якість   предмет   спосіб   простір   час

Ця модель приймає участь у побудові концептуальних структур тих ментальних образів, які включають декілька предметних сутностей [6: 62].

Як засвідчив наш аналіз, предметноцентрична фреймова модель актуалізується перш за все неологізмами комп'ютерної сфери, які охоплює концепт «об'єкти», тобто це лексеми, що позначають типи комп'ютерів та їх структуру, різноманітні пристрої, системи та програми, їх якість та характеристики, та концепт «суб'єкти», тобто люди, діяльність яких пов'язана з комп'ютером. Наприклад, *cluster* – кластер – «багатокомп'ютерна обчислювальна система, яка задає сукупність автономних систем із спільною дисковою пам'яттю (спільною файловою системою), засобами міжмашинної взаємодії та підтримки цілісності баз даних». У загальноживаній мові: «*cluster* – гроно, пучок, жмут, вузол, накопичення, група, концентрація». Розглянемо наступну схему:

Інші приклади: *bacterium* – тип комп'ютерного вірусу (ДЕЩО діє ТАК саморозмножується і заповнює в результаті всю систему (пожираючи її ресурси), *attacker* – особа, яка організувала атаку на захищену комп'ютерну систему або має намір її зламати (ДЕХТО діє ТАК втручається з негативною метою), *cyberphobic* – людина, яка не розуміє і боїться комп'ютерів (ДЕХТО є ТАКИЙ недосвідчений у комп'ютері).

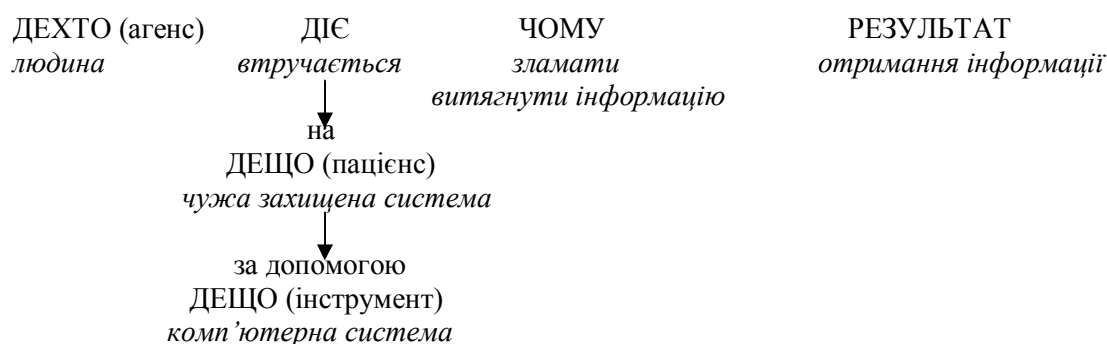
Як бачимо, «висвічуванням» одного зі слотів предметноцентричного фрейму, тобто певної характеристики позначуваного, неологізми даної сфери вказують на якусь із його властивостей, що сприяє виявленню інформаційних структур мислення, які приймають участь у створенні інновацій комп'ютерної сфери.

2. Акціональна фреймова модель. Основу даного фрейма складають відносини взаємодії одного предмета з іншими. Семантичні ролі відображають характер відносин між предметними сутностями, серед яких одна (агенс) є центральною [2]. Тобто, у центрі уваги знаходиться не сам предмет (як це відбувається у предметноцентричному фреймі), а взаємодія предметів. Згідно запропонованій С.А. Жаботинською системі фреймових структур, цей тип фрейму представлений таким чином:

ДЕХТО (агенс) діє для ДЕХТО (бенефіціант) за допомогою ДЕЩО (інструмент) на ДЕЩО (пацієнс) - результат.

Фреймова структура такого типу репрезентується в основному неологізмами комп'ютерної сфери, які охоплюються концептом «суб'єкти», тобто люди, діяльність яких пов'язана із роботою на комп'ютері. Ось деякі приклади:

attacker – особа, яка організувала атаку на захищену комп'ютерну систему або має намір її зламати. Прослідкуємо побудову фрейму даної лексичної одиниці.

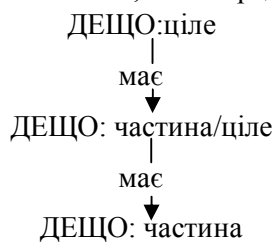

Треба відмітити, що існує маса прикладів лексичних інновацій комп'ютерної сфери концепту «суб'єкт», що можуть бути репрезентовані акціональною фреймовою моделлю. Більшість з них – це суб'єкти, дії яких носять явно негативний характер. Наприклад, *bluesniper* – хакер-зломщик *bluetooth* – пристроїв, *intruder* – зловмисний користувач, що намагається одержати несанкціонований доступ до комп'ютерної системи, *cracker* – людина, яка зловмисно намагається отримати неавторизований доступ або зламує засоби контролю доступу до комп'ютерних систем, *trespasser* – порушник, *bluebugging* – (несанкціоноване, зловмисне) керування *bluetooth*-пристроєм, *bluesnarfing* – злом *bluetooth*-пристрою, *bluetracking* – спостереження (стеження) за *bluetooth*-пристроєм; [несанкціоноване, злочинне] відстеження переміщень *bluetooth*-пристрою.

3. Асоціативна фреймова модель. Цей тип фрейму базується відношенні подібності, на зближенні концептів у мисленні людини, тобто на асоціативному зв'язку, що існує у концептуальній метафорі. Ця подібність може бути відмічена людиною у предметному світі, а може бути і результатом людської уяви [2]. У підґрунті когнітивного механізму метафоризації лежить уподібнення об'єктів. «Індивід, виходячи з певного номінативного замислу – позначити предмет, властивість, процес, стан тощо, що ще не мають імені, починає пошуки подібної, але вже названої одиницею мови сутності. Сам процес нової номінації – це інтеракція двох систем ознак: ознак об'єкта, що залучені до номінативного замислу, і ознак,

що вичерпуються з підгрунтя метафори, тобто залучених до уподібнення» [9: 133]. Згідно С.А. Жаботинській схема асоціативної фреймової моделі представлена наступним чином: ДЕЩО – 1 (мислимий предмет) подібне ДЕЩО – 2 (предмет, який використовується для порівняння). Асоціативна фреймова модель актуалізується неологізмами, що представлені майже в усіх концептах комп'ютерної сфери: це вищезгадані концепти «суб'єкти» та «об'єкти», а також концепти «дія» (лексичні інновації, що позначають операції з даними, процеси передавання, зберігання та обробки інформації, дії, які виконує людина за допомогою комп'ютера) та «абстракти» (поняття нематеріального характеру, які не позначають конкретні предмети, дії чи людей, але лексеми цієї сфери так чи інакше пов'язані з комп'ютером). Наприклад, *troubleshooting* - рекомендації по вирішенню проблем, засоби для виправлення несправностей (порівнюється із пострілом у проблему з метою її знищення), *bug* – дефект у роботі комп'ютера (порівнюється з жуком, клопом, з чимось неприємним), *Trojan horse* – використовується для опису адреси входу, розташованою у комп'ютерній системі тим, хто втручається у цю систему (порівнюється з дарунком ворогу з метою знешкодити його), *spaghetti* - маса дротів, що з'єднує різні частини стереосистеми або комп'ютера (порівнюється із спагетті, їх формою), *to bomb* – викликати крах системи (порівняння з бомбардуванням), *tiger team* – група хакерів, що займається проникненням в захищені комп'ютерні мережі (порівняння з тигром, сильним та непереможним хижаком).

4. Партонімічний фрейм. Даний тип фрейму заснован на відношеннях «частина-ціле», тобто частина, що містить дискретні елементи, може представлятися як ціле:

Стосовно комп'ютерної лексики, інновації, що охоплюються даним фреймом, як правило, утворюються за допомогою телескопії: *communication* [computer+communication] – any form of computer-based communication, including e-mail, fax, voice mail, *compierge* [computer+concierge] – a hotel employee who assists guests with a computer-related tasks and problems; *hacktivist* [hacker+activist] – hacker, using secret information with his own purpose, *transputer* [transistor+computer] – a single microchip on which are incorporated all the functions of an entire microprocessor, including the memory; *penputer* [pen+computer].

Необхідно відзначити, що розглянуті типи фреймів можуть комбінуватися один з одним, утворюючи інтегративні концептуальні моделі. Це стосується і комп'ютерної лексики. Дуже часто можна спостерігати суміщення предметноцентричного та асоціативного фреймів. Так, наприклад, вже вищезгадане слово *bacterium* – ДЕЩО подібне на ДЕЩО діє ТАК. Інші приклади:

firewall – програма, що запобігає несанкціонованному проникненню хакера у комп'ютер користувача: ДЕЩО подібне на ДЕЩО діє так, *packet monkey* – недосвідчений програміст, що імітує поведінку хакера-професіонала: ДЕХТО подібний на ДЕЩО є ТАКИЙ.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дискурс іноземномовної комунікації. (колективна монографія) – Львів: Видавництво Львівського національного університету імені Івана Франка, 2001. – 495 с.
2. Жаботинская С.А. Концептуальный анализ: типы фреймов. - Вісник Черкаського ун-ту. Сер.: Філолог. студії. – 1999. – Вип. 11. – С. 12-25.
3. Краткий словарь когнитивных терминов. – М.: МГУ, 1996 – 205 с.
4. Минский М. Фреймы для представления знаний / М. Минский. – М.: Энергия, 1979. – 152 с.

5. Мыркин В. Я. В какой мере язык является отражением действительности. – ВЯ. – 1986.
6. Нижегородцева-Кириченко Л.А. Концептуальная структура лексико-семантического поля «Интеллектуальная деятельность». – Вісник Черкаського ун-ту. Сер.: Філолог. студії. – 1999. – Вип. 11. – С. 57-66.
7. Селиванова Е.А. Теоретические основы когнитивной ономазиологии. – Вісник Черкаського ун-ту. Сер.: Філолог. студії. – 1999. – Вип. 11. – С. 3-12.
8. Селиванова О.О. Теоретичні засади й дослідницькі можливості концептуального аналізу. Нова філологія. Збірник наукових праць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2007. - № 27. - С. 51.
9. Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. – М.: Языки русской культуры, 1996. – С. 133.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Майя Жулінська – викладач кафедри іноземних мов факультету міжнародних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Наукові інтереси: розвиток та функціонування англійських неологізмів у сфері інформаційних технологій.

СИНТАГМАТИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ СЕРЕДНЬОВЕРХНЬО-НІМЕЦЬКИХ ПРИКМЕТНИКІВ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ „СИЛЬНИЙ“ У ЛИЦАРЬСЬКОМУ ЕПОСІ XIII-ГО СТ.

Ірина ІВАНІНА (Чернівці, Україна)

У статті досліджено синтагматичні зв'язки між прикметниками лексико-семантичної групи зі значенням “сильний” у літературних пам'ятках німецькомовного лицарського епосу XIII-го ст., на основі застосування методики статистичного дослідження χ^2 -квдрат.

These theses deal with syntagmatic relationships between the adjectives of the lexico-semantic group with meaning “strong” in the texts of german knight epos of the XIIIth century, using a statistic method of investigation χ^2 .

Математичні чи статистичні методи дослідження різних угруповань дедалі стають популярними в дослідженнях різних галузей науки. Існують різноманітні методики встановлення певних закономірностей тих чи інших законів у межах певних угруповань. Такі дослідження проводяться починаючи з безпосередньо пов'язаною з точним, достовірним та, за можливістю, об'єктивним підходом науки математики [5], до таких наук як медицина [1], історія, географія та ін. Не стала винятком і лінгвістика, проведення статистичних обчислень у якій ведуть до отримання нових, достовірних та точних результатів. Завдяки проведенню математичного аналізу, використанню точних методик, лінгвістика отримує можливість об'єктивно доводити такі положення, які без застосування подібних методик, завжди можна спростувати и заперечити.

Як наголошують багато лінгвістів [3; 6; 8], начала статистичної лінгвістики лежать у “сивій давнині” [6: 5], коли проводились елементарні підрахунки частот слів у творах деяких письменників. Проте, як окрема галузь мовознавства статистична лінгвістика почала утворюватись лише на початку XX-го ст., після робіт Н.А. Морозова та А.А. Маркова [6: 6]. Остаточо статистика стала частиною лінгвістики всередині XX-го ст., після відкриття різних законів функціонування мови, наприклад, закон Ціпфа, закон розподілу довжини слів [9, 26], та проведення математичних підрахунків та статистичних обчислень мови (такі дослідження проводилися і проводяться надалі великою кількістю при різних університетах, як вітчизняних, зокрема, Чернівецького, Одеського та ін., так і зарубіжних, таких як Грацький (Австрія), Гетингенський (Німеччина), Бохумський (Німеччина) та ін.). Проте, більшість таких досліджень проводяться на матеріалах сучасних мов, у той час, коли застосування точних методів вивчення мови в її історії ще не набуло широкого використання. Цей факт робить нашу роботу **актуальною** для сучасної лінгвістики.

Метою даного дослідження ми вважаємо вивчення синтагматичних зв'язків прикметників лексико-семантичної групи зі значенням „сильний“ у німецькомовному лицарському епосі XIII-го ст. **Матеріалом** дослідження послужили як словники середньовісньонімецької мови, на основі яких було утворено та інвентаризовано вихідний список лексем [2: 223-229], так і тексти лицарського епосу XIII-го ст., в яких ми вивчили синтагматичні зв'язки між прикметниками.